TOFİQ MAHMUD

Kiçik hekayələr

ABBAS SƏHHƏTİN ŞE'Rİ

Uzaq Arxangelsk vilayətində Konoşa adlı kiçik, jarasıqlı qəsəbənin madəniyyət sarayı. Səhnəyə çıxanda gec olduğunu görüb başdan-başa dolu oldu. Rayon komsomol komitəsinin katibi məni tərgidim edib, səhnədən uzaqlaşanda, əksər-riyyəti qızlardan ibarət olan auditoriya ilə üz-üzə qaldım. Səhbət... şe'rlər... suallar, cavablar... Bir qız xahiş etdi ki, öz ana dilimdə şe'r oxuyum. Dərhal iki-üç kəlmə ilə məzmununu dedim, Abbas Səhhətin «Vətənim» şe'rini oxudum. Duydum ki, şe'ri bəyənmiş, rəyhəsi salondakıların xoşuna gəlir. Şe'r sona çatanda, mürəttəbliyə ehtiyac qalmadı.

Bu vaxt, başqa sıradan, başqa bir qız əlini qaldırıb, həmin şe'ri oxumaq istədiyini bildirəndə həmayil-hejrət mətbrdı. Sarışın saçlı, uzun sifətli, bir az utancaq oları, sədə rus qızı səhnəyə çıxdı. Məmnimlə janaşı dayanıb, şe'ri binim dildə oxumağa başladı. Eyni ahəng, eyni ritm, şübhəsiz, eyni səslər! Rusiyanın bu uzaq küşəsində, rus qızının dilində Abbas Səhhətin şe'rinin səslənməsi qəlbimi qürur hissi ilə doldurdu. Ən yaxşı vətən o idi ki, səslərə ədəm ələmi tələffüz edə bilməsə də, nəfəsi son dərəcə şirin və məlahətli çıxırdı. Bir də ki, şe'ri əlvədizlə, əzbər unuda-unuda, həvəslə, məhəbbətlə oxuyurdu. Mən də onu elə həyran olmuşdum ki, o vaxt susduğundan xəbər tutmadım, bir də kərdüm ki, alqış qopub.

Maraqlıdır bu şe'ri neçə və harada əbrədidiyini soruşdum. Mə'lum oldu ki, bu qız Moskva institutlarının birində təhsil alan Nəzakət adlı azərbaycanlı bir qızla dostdur, onun həmişə şe'ri əbrənib, xoşuna gəldiyi üçün əzbərləyib. Bəş-üç ilin müddətində Nəzakətgilə gonaq gəlib, iki aj Azərbaycanda qalıb. Qız səhnədən dedi ki, elə bilirəm, bu şe'r rus dilində yazılıb, çünki həmişə dostum olan, özünə olan bir duyğunu kəsəl ifadə edib. Neçə səhnəbəşəcən, neçə ifrahar hissi duyməjəsən?! Qıza dərin təşəkkürümü bildirdim. Çıxışımımı davam etdirsəm də, ürəyimdə Abbas Səhhətin şe'ri səslənirdi.

Bir-iki həftə sonra Moskvada, jaxın dostumun evində bir məclisə dəvət olundum. Məni saçlarımı təsəvvür dən dünən, ağır təbiətli, əlmi institutların hansısadasa şö'bə müdiri vəzifəsində çalışan azərbaycanlı bir dosentlə tanış etdilər. Həmçərlim biolog idi, tanışlığımdan məmnun qaldım.

Məclis mət-mədə qızışmağa başladı; mahnı müğahisə, mahnı təst, mahnı şe'r, mahnı lətifələr, müxtəlif əhvalatlar... Birdən rus joldaşlarım məndən ə dilimizdə şe'r oxumağı xahiş etdilər. Təərəddüd etmədən, elə Abbas Səhhətin həmin şe'rini oxudum. Qəribədir ki, həmişə çox həyəcanlanıb, indiyə dilimizin bizim həmçərlimiz olduğu. Axırda soruşdu:

— Bu şe'ri kim jazıb?!

Elə bil başıma bir qazan qaynar su tökdülər. Özümü küçlə elə aldı:

— Bunu Azərbaycanda bilməjən joxdur. — dedim.

— Hy... hy... — dejə o, narazılıqla başını yırğalady, — şairlər jəmək millətcə olur. Joğın sizə də onlardavsınız. Belə şeylər lazım dejil. Indi elə dəvrdür ki, japon dilinin bilməjdim, Japonijada jaşajardım. Hə fərqi var, jə Amerika, jə Fransa, jə də Italijə... On ildir Azərbaycana getmirəm. Ejnimə dejil. Mənim üçün bura da jaxşıdır, koşdur.

Rus dostlarım dəvə bilməjib biologa müğahisəjə kirişdilər, onun haqeqa oldüğunu bildirib, on il doğma jurda getməməjinə küddülər. Amcar həmçərlimiz fikrindən dönmək niyyətində dejildi. Məni millətçi hesab edəcəkdə, hər şeyi müasir dəvrlə bağlajıb özünə haqq qazandırır, qızışmalarla müğahisə edirdi. Demək olar ki, məclisdə hamı o'tirəz səsinin üvaltdı.

Bu müğahisəjə gulaq asa-asa o uzaq Konoşa qəsəbəsində, madəniyyət evində, məmnimlə janaşı dajanıb, bizim dildə şe'r oxujan sadə rus qızının səsinin eşidirdim:

Vətəni sevməjən insan olmaz,
Olsa, ol şəxsdə vicdan olmaz!

BƏJAZ MEŞƏSİNDƏKİ EV

Məclisdəkinin bir hadisəni unuda bilmirdim.

Meşəjə ekskursiya üçün məni Məcid adlı bir nəcə tapşırdılar. Məcid:

— Hələ Bəjaz meşəsinə getmək istəjirsinizmi? — soruşdu.

— Adı xoşuma gəlir, ona görə...

Bəjaz meşəsinə çatanda axşama jaxın idi, Məcid maşınından düşən kimi, qışqırığı kəsilə — rajona qaytardı. Özü gəbəə düşdü, mən də dalınca! Göz şüttilliyi, talaja bənzəjən jamjaşıl çəmənlik, çəmənlikdə təkha gəvaz, kolkoslarını jaratdığı çəpər, balaca dərə, sonra meşə! Juxarı çıxmağa başlajanda, sıx-sıx ağaclarını arasından küçlə səsinlən dümdümu, həvadımı, nədirsə — toz kimi bəjaz ağılır həp yeri bürüjürdü. Bu ağlığın jaratdığı mənzərəjə çatmaq üçün atırdım. Məcidin dalınca hə kədirdimsə, çata bilmirdim, bu mənzərə həp dəfə dərinlikdə, uzağa ağarırdı. Məcid məni şüşəbəndin, ikiotaqlı bir evə gətirdi. Otağın birində lampanı jandırdı, dinclənəjin tapşırıb bir-iki saatdan hərəsə kətdi. Şüşəbəndə açılan pəncərənin jamında çarpajı, qarşıda jazı stolu, bir neçə stul, küncə divan, çubuqlardan hərmə kitab rəfi qojulmuşdu. Divanda uzandım ki, bir az mürkülləjim. Bacarmadım. Elə bəlcəə xəjal kəçdi. Şüşəbəndən səs eşidildi, pəncərəjə baxdım.

Səs mənə gorxutdu. Meşə, qaranlıq, sükut içində otar, jad, uzaq jer. Birdən pəncərədə nəsə ağardı, sonra joxa çıxdı. Əvvəlki-başlı gorxmağa başladım. Ajaz səsləri kəldi, sonra pəncərədə jenə xəfən kimi nəsə ağardı. Divandan qalxdım.

Kördüjüm həqiqət idi; nə xəjaldı, nə fəhm, nə xüdja! Adi bir məsələ idi ki, mənə qəra da basmırdı. Dinclənə bəxdim, ar üçü pəncərədən itmişdi. Şüşəbəndə çıxmaq istəjəndə qapı tərpəndi, ürəjim düşdü. Bu, nə işdir, çalışı?! Özümü elə almağa çalışdım. Elə bu vaxt qapı təjbatəj açıldı.

Içəri ağcaşaz paltarda bir qız girdi. Saçları açılıb çiyinlərinə tökülmüşdü. Paltarı uzun oldüğundan özü də uça boylu kərünürdü. Başını dik tutmuş, şahanə bir kərkəm alımışdı. Sar çiyninin açıq qabağa vermişdi. Ağ paltarı kecə kəjnəjinə bənzəjirdi, sanki jatağdan qalxıb kəlmişdi. Bir-iki addım atıb:

— Salam, Məcid! — dedi.

— Mən Məcid dejiləm, — kəkələdim, axı, gorxu hələ çəkilib kətməmişdi.

— Niyə məni aldadırsan, Məcid?!

Qız kəzlərini galdırıb üzümə baxa-baxa jenə azca irəli kəldi. Lampanın solğun işığında janağlarının irəli kəldi. Lampanın parıltısı üzə çıxdı. Ona kəzəl dəmədim, amma sujy şirindi, adamın ürəjinə jatırdı. Birdən məni jenə gorxu bürüdü. Əlində kümüş kimi parıldajan bıçaq tutmuşdu. Həm də kəzləri gəzəblə janды, bıçağı juxarı qaldırıb:

— Səni öldürməjə kəlmişəm, Məcid! — dejə çığırdı.

— Axı, Məcid dejiləm!

Mən elə bərkdən çığırdım ki, qız diksinди, əlini aşağı salıb, mənə dinclətlə baxdı, bu dəfə bir-iki addım kəri çəkildi:

— Bəs kimsiniz? — dejə məlahətlə səslə sorушdu. Bəjağı gəzəb hara, bu çür məlahətlə səs hara?!

— Məcidin tanışıjam.

— Özü hanı?

— Harda olsa, indi kələr. Kəzləjin.

— Jox, kəzləjə bilmərəm.

Kerijə çevrilib gətiqlətlə qapıdan çıxdı. Özümə kəlsəm də, heç nə başa düşməjib fikirləşə-fikirləşə galdım. Məcid jemək-içmək kətiriб kələndə, bu hadisəni ona danışanda, kədərli-kədərli dinlənди:

— Sənəm kənddə gonşumuzdur, iki aj olar ki, başına hava kəlib. Bu jaxında hirsləniб onu jüngülcə şillələmişəm. Ona kərə xuja məni əldürmək istəjir. Özü də kət mişəm. Ona bəzəyim kəlir. Təəssüf nişanlanmışdı. Dejəsən, nişanı qaytarачaglar. Eh, adamları başa düşmək olmur. Hə olar, kəl, müaliçə elə, joxsa ki... Eh, yazın məsələdir, kəl, vərəjimizi jejək.

Illər kəçdi, Bəjaz meşəsində jaşdığım etüdü təsətlərini biriндə чap etdirdim. Başqa işlərə, qajğılara başım qarışsa da, nə meşəni, nə Məcidi, nə də Sənəmi unutdum. Bu künlərdə jenə Bəjaz meşəsini kəsmək, Məcidi kərmək, Sənəmin talejini əjrənmək fikrinə düşdüm. Sacları ağarmış, üzünü qırışlar basmış meşə idarəsinin müdiri mənі dinləjib dedi:

— Arzunuzu jerinə jetirmərjə hazıram. Kedək!

Jenə Bəjaz meşəsi, göz şüttilliyi, təmənlik, təmən-dəki tənha gəvaz, dərə və dərinlikdə — ağaclarını arasından duman kimi ağaran bəjazlar! Jenə o bəjazlığa çatmaq istədim, çata bilmədim ki, bilmədim. Qəribə idi ki, hə kədirdimsə də, bu ağlıq itmir, joх olmur, uzağa titrəjirdi. Qarşıma şüşəbəndli, ikiotaqlı ev çıxanda müdir küzümsədi:

— Tanıdın?!

— Bəli!

— Indi kedək kəndə, Məcidin evinə!

Kənddə ikimərtəbəli, üstü şiferli bir evin həjətinə kirən kimi müdir mənə sarı çevrilди:

— Hə jaxşı, Sənəm evdədir, Məcidin həjat joldaşı. — Sonra ejvanda dajanmış gadına müraciət etdi: — Aj Sənəm, gonağımız var!

— Gonağa canımız gurban! Bujursun, kəcsin içəri!

Bu, həmin Sənəmdir?! Müdirin dalınca ejvana galxanda, şəkk-şüşbəm galmadı. Özüdür o, var! Jenə ağ paltarda, jenə arıq, uzun! Heç dəjişməmişdi, neçə vardısa, elə idi.

Müdir ona nəsə tapşırıq vəriб otağa kəçdi və mənə juxarı başda jer kəstərdi:

— Bu da Məcidin evi!

— Bəs Məcid hanı?

— Məcid? — mənə idarəsinin müdiri külə-külə garşımda əjləşdi. — Dejəsən, mənі tanımadın? Məcid mənəm!

Həqiqətən onu tanımamışdım, odur ki, jenə çaşmamaq üçün sorушdum:

— Sənəm də o Sənəmdir?

— Elədir. Sənəm mən düşündüjüm gədər də ağır xəstə dejilmiş, bir az hawalanmışdı, müaliçədən sonra kеçib kətdi hamısı. Mən də onunla evləndim. Bax, bu da ailəm!

Bu vaxt otağa əlində məcməjı ilə bir qız kirdi: uzun, ağ paltarda, ejni ilə ijirmi beş il əvvəl kördüjüm Sənəmə oxşajan bir qız! Onu kərən kimi bəjağı Sənəmin neçə dəjişdiyini duja bildim. Məcid dinlənди:

— Bəjük qızımdır. Adı Bəjaz. Bu adı ona Bəjaz meşəsinə kərə vermişəm. Bəjaz meşəsinin əvladıdır.

HANI, ÇƏKƏ AĞAÇI?

O çəkəni mən çiçəklərin vaxtı kərmüşdüm; çaj qırağında. kəpünün janında. Elə bəjük, elə jamjaşıl, elə təravətli bir ağaç idi ki, jolumdan qalıb dajandım.

Tamaşa etmədən ətmək mümkün dejildi. Elə bil ağaç joх, təbiətin jaratdığı mö'cüzə idi. Salxım-salxım çiçəklərin jaşıl jarpaqlarının arasında çıraq təki janırdı. Açıq qəhvəji çiçəklərin üstünə sanki zə'fəran tozu səpilmişdi. Bu çiçəklər kah jarpaqların arasında kizlənir, kah onlara qarşılıq əlvanlıq jaradıp, kah ləpələr kimi üzə çıxırdı. Künəş işıqları ağacın üstünə düşəndə çəkə daha füsunkar olurdu.

Bir jekə budağı jerə əjilmiş, bizə sarı uzanmışdı. Çiçəklər də, jarpaglar da elə təzə-tər idi ki, nəhənk küldəstə təki bərg sacırdı. Axı, belə budağı bir dejildi, ikiüç dejildi, hamısı birləşib ağacı təravətləndirmiş, bütöv bir kəzəllik jaratmışdı.

Çəkənin altına kirdim, başımın üstündə rəngarəng bir künbəz açılıdı. Çiçəklərdən kələn xoş ətir məni bihuş etdi.

On beş ildən sonra jenə jolum o janlara düşdü, bu çəkəni jenə kərmək, kəzəlliyinə jenə valeh olmaq istədim. Kərpüjə jaxınlaşanda kəzlərimə inanmaq istəmədim. Çəkə gurguru gurumuşdu. Özüm də gurudum. Küçlə pıçıldadım:

— Hanı çəkə ağacı?!

Elə bildim ki, ən əziz, ən doğma bir adamımı itirmişəm. Ağır kədər içində kor-peşman kəri döndüm.

Çəkə ağacı kəyclik və bahar kəzəllijində xəjalımda jaşajırdı.

BƏJSƏD Alaməzlı jaşılı laboratorijasına oxşajan kabinetinə kеçib jumşaq kürsüyə

Katibə səsini qaldırmışdı:

— Bu da mənim mükafatım. Neçə

ŞAHİN SƏFƏROV